

ÍNDEX

L'Arxiu Municipal del Districte	2
L'Arxiu Històric de Sants	4
Els Centres de Documentació Històrica	6
La documentació més antiga	8
La documentació contemporània	10
L'arxiu i el futur	12
Documents i vestigis	14
Itinerari	16

© Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc

La col·lecció «Conèixer el Districte de Sants-Montjuïc» és una publicació de l'Arxiu Municipal i de la Divisió de Serveis Personals del Districte de Sants-Montjuïc.

Director i coordinador de l'edició de la col·lecció:
Jaume Ríos.

Consell Assessor:
Pere Alcober, Josep Garcia Puga, Conxita Rius, Maite Giménez, Dolors Pellissa i Núria Burguillos.

Autors d'aquest volum:
Ramon Alberch i Fugueras, arxiver en cap de l'Ajuntament de Barcelona.
Iñaki Arregui i Goñi, tècnic del Centre de Recursos Pedagògics Les Corts.
Núria Burguillos Medina, arxivera del Districte de Sants-Montjuïc.
Anselm Cartaña i Gómez, arxiver honorari del Districte i Medalla d'Honor de Barcelona 1997.
Maite Giménez i Pedrol, directora del Centre de Recursos Pedagògics Sants-Montjuïc.
Jordi Serchs i Serra, cap del Programa de Coordinació dels Arxius Municipals de Districte.

Col·laboradors:
Julio Baños, Ana Teresa Herrera, Arxiu Municipal Administratiu, Centre de Documentació de l'Autoritat Portuària de Barcelona.

Fotografies:
J. Alcacer, J. Saltor, J. Campaña, J. Güell, N. Herrera, J. Potau, E. García, Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc.

Edició:
Districte de Sants-Montjuïc. Ajuntament de Barcelona.

Producció:
Viena, Serveis Editorials S.L.
Viladomat 122, baixos
08015 Barcelona
Tel. 93 453 55 00

Fotocomposició:
Alemany, SCCL.

Impressió:
Tesy

Dipòsit legal: B-28.213-2001

Fotografia de la coberta:
Casa del Relotge, seu de l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc.

Imprès a Catalunya

12

L'ARXIU

Casa del Relotge, una masia a tocar de la parròquia, a principi del segle XX.

L'any 1987 el regidor president del Consell Municipal del Districte 3, Josep Espinàs, i el president de la Unió Excursionista de Catalunya-Sants, Francesc Miralles, signaren l'acord de la cessió dels fons documentals de l'Arxiu Històric de Sants a l'Ajuntament a canvi d'una instal·lació adequada i un funcionament públic com a arxiu municipal.

L'aprovació l'any 1991 de la instrucció relativa als arxius municipals de districte donà forma a aquest servei, i, per altra banda, el Consell Municipal de Sants-Montjuïc aprovà en la sessió del plenari del 9 de juliol del 1996 la constitució i les normes de funcionament intern dels Centres de Documentació Històrica del Districte.

Els arxius municipals tenen el repte de fer efectiu el dret a la informació de manera que el ciutadà pugui materialitzar-lo sense grans entrebancs. Cal tenir present que en l'àmbit de la Unió Europea es tendeix a promoure el criteri general que la restricció a l'accés a la informació sigui l'excepció i el dret de ser informat, la norma. En aquest context, és evident que l'efectivitat d'aquest dret —a més de garantir-lo i regular-lo reglamentàriament— recau en els arxius i, en el nostre cas, en l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc, gestor de bona part de la documentació del territori.

L'ARXIU MUNICIPAL DEL DISTRICTE

En la dècada de 1980, amb la consolidació de la democràcia a l'Ajuntament de Barcelona, dos processos van confluïr en la creació d'una xarxa d'arxius municipals de districte: d'una banda, la descentralització municipal en els 10 nous districtes de la ciutat, i, de l'altra, la voluntat de recuperació del patrimoni històric dels antics pobles i barris del Pla de Barcelona.

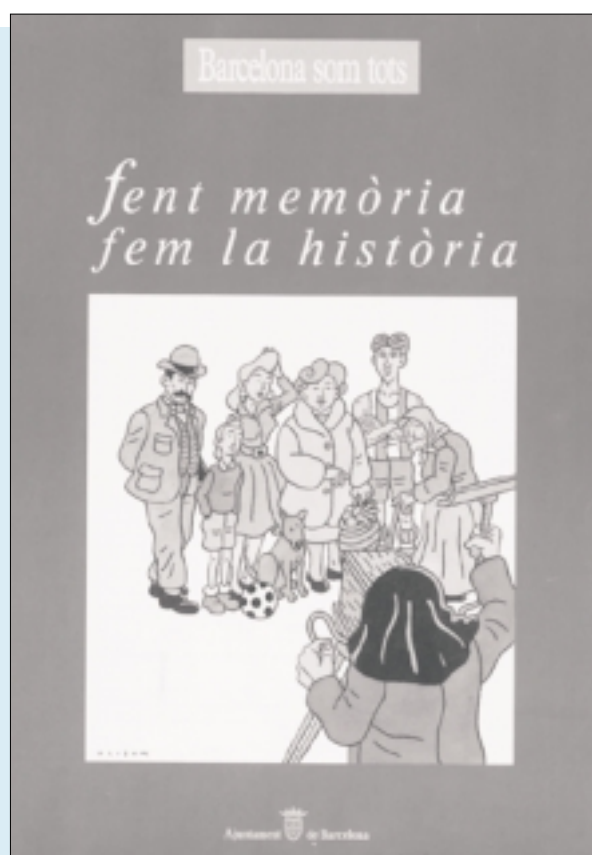
Com en tots els districtes, a Sants-Montjuïc l'Arxiu Municipal va intentar reunir al mateix temps els fons municipals de l'antic municipi independent de Sants i també la documentació històrica conservada per algunes entitats dels seus barris. Actualment, amb un fons de més de 900 metres lineals de documentació, més de 50.000 fotografies i una

biblioteca de quasi 4.000 volums, és un dels arxius municipals més rics de Barcelona.

Els fons documentals de l'Arxiu del districte no acaben en els documents estrictament municipals, sinó que, seguint la tradició arxivística catalana, reuneixen documentació no oficial de les més diverses tipologies: fotografies, llibres, premsa, vídeos, auques, goigs, butlletins, programes, cartells, bans, etc.; de les més diverses procedències: fons d'empreses, d'entitats i associacions, de veïns, etc. Això ha permès que s'hagi superat la concepció de l'arxiu entès com a dipositari de la història oficial, per tal de convertir-lo en centre de preservació on s'acull la màxima diversitat i riquesa de materials i que esdevingui, així, memòria de la col·lectivitat i eina especialment útil en la perspectiva actual de la recerca en ciències socials.

Paral·lelament a l'enriquiment dels fons, l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc ha portat a terme un programa de publicacions, exposicions, seminaris, jornades i activitats pedagògiques com ara visites guiades i itineraris, al voltant de la història dels barris que conformen el districte. El Consell Assessor de l'Arxiu, constituït l'any 1992 i format per representants del mateix Consell Municipal i de les entitats significatives de la vida cultural i associativa de l'àmbit del districte, ha impulsat un programa d'activitats de difusió, i ha col·laborat en la recuperació de la documentació generada pel teixit social del districte, tot promovent la recerca històrica local i contribuint a la sensibilització i defensa del patrimoni documental des de l'Arxiu.

En aquesta línia, l'any 1997, centenari de l'agregació definitiva del municipi de Sants a Barcelona, sota el lema «Sants 100 a Barcelona», l'Arxiu va organitzar les I Jornades-Col·loqui d'Història Local de Sants-Montjuïc, on més de 300 participants

Portada del questionari de l'exposició: «Fent memòria, fem la història», una de les més visitades a la seu del Districte el 1992.

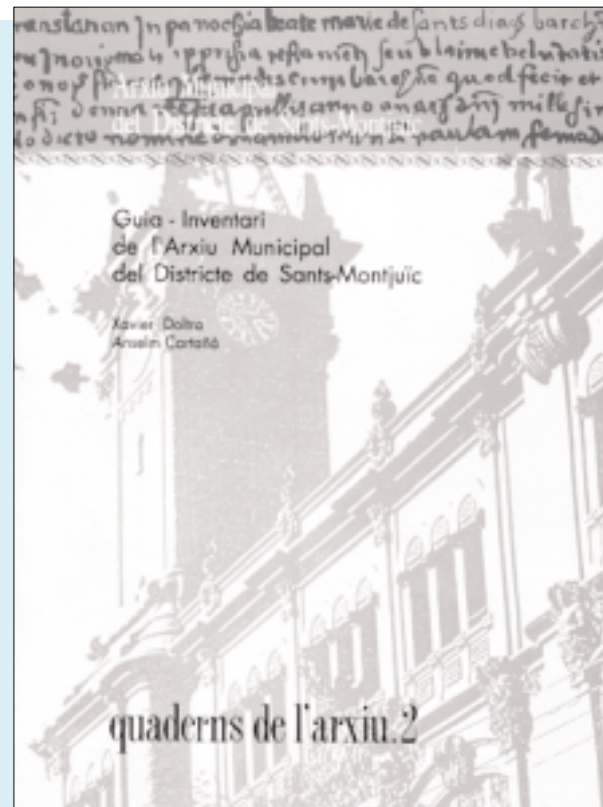
Sessió d'inauguració de les I Jornades-Col·loqui d'Història Local de Sants-Montjuïc, el 1997.

contribuïen amb la seva recerca a reconstruir la història contemporània del districte i de la ciutat.

En l'àmbit de les publicacions, l'Arxiu començà ben aviat la col·lecció «Quaderns» amb un monogràfic dedicat a Josep Miracle, una guia dels fons i un altre monogràfic sobre els Vapors a Sants. S'ha avançat paral·lelament en la línia de publicacions històriques orientades al món de la divulgació amb la col·lecció «Conèixer el Districte de Sants-Montjuïc» i els seus corresponents quaderns didàctics, sobre els més variats aspectes històrics del territori i d'àmplia difusió a les escoles del districte.

En més de deu anys de vida, l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc, al costat de la xarxa que conforma amb els altres arxius de districte, ha acostat tot tipus de testimoni en forma de document no només al tradicional investigador dels arxius, sinó també a un ampli ventall de població, que ha descobert en els arxius una eina per al coneixement de la seva ciutat, el seu barri i els seus orígens personals. Al mateix temps, l'Arxiu fomenta la recerca històrica en l'àmbit local a partir d'una comunitat d'investigadors, però també de veïns que a través del voluntariat han col·laborat en la captació de fons i la seva organització i consulta.

Els arxius municipals de districte, lluny de propiciar una dispersió dels fons documentals històrics municipals de la ciutat, aproximen els serveis de l'arxiu municipal a l'entorn ciutadà més proper.

Coberta de la Guia-Inventari de l'Arxiu Municipal, un volum de la col·lecció «Quaderns de l'Arxiu», 1992.

L'ARXIU HISTÒRIC DE SANTS

L'Arxiu Històric de Sants es va fundar l'any 1931 donant resposta a l'estat d'opinió que s'havia creat davant la possible pèrdua dels referents històrics dels antics pobles agregats a la ciutat al final del segle XIX.

La iniciativa, que va sorgir del Club Excursionista de Sants, fou recollida més tard per la Unió Excursionista de Catalunya de Sants i va tenir des d'un principi molt bona acceptació entre el veïnatge. La custòdia de la Unió Excursionista de Catalunya (UEC) de Sants i la col·laboració de veïns i entitats en la recerca i aportació de dades i documents de tota mena van ser, fins a l'any 1987, els eixos fonamentals en l'assoliment dels importants fons patrimonials que ara existeixen.

El fosc període de la guerra i de la postguerra va posar fre als efectius resultats obtinguts durant els primers anys de funcionament, i no va ser fins als anys cinquanta que es va recuperar l'activitat d'una manera progressiva.

Al final de la dictadura franquista, els fons documentals que contenia l'Arxiu van permetre argumentar amb raons històriques i documentals les reivindicacions que efectuà el moviment veïnal reclamant espais urbanístics i equipaments, dels quals estaven tan mancats els nostres barris.

Això activà el coneixement extern de l'Arxiu en l'àmbit del barri i àdhuc de tota la ciutat. Cal destacar l'aportació a la campanya «Salvem Sants dia a dia», l'exposició a l'aire lliure «Sants retrospectiu» a la plaça de Sants, l'any 1975, o la col·laboració en els actes de la recuperació per a l'ús dels veïns de les antigues Cotxeres de Sants.

Es va constatar que els materials custodiats a l'Arxiu constituïen un fons important i d'un notable valor històric per la seva singularitat, que calia conservar i ampliar. Va ser una de les raons per la qual les associacions de veïns incorporaren a les seves reivindicacions la de mantenir, dignificar i potenciar els arxius de barri. Aquesta exigència va ser recollida per tots els partits polítics en els seus programes per a les eleccions municipals de l'any 1979.

A dalt, Albert Cendrós, dirigent del Club Excursionista de Sants, impulsor de l'Arxiu, el 1936.

A baix, sobre aquestes línies, segells commemoratius de la Unió Excursionista de Catalunya, el 1935.

Acte de cessió dels fons de l'Arxiu Històric de Sants.

Al final dels anys setanta, es començà a veure que una entitat modesta com la UEC de Sants, tot i la seva voluntat de servei al barri i al país, no podia mantenir com a servei públic l'Arxiu Històric, i menys tenint en compte la important projecció social que en els últims temps havia assolit, i el considerable volum de materials que havia incorporat als seus fons. Després d'un procés intern de discussió, la UEC de Sants va oferir els fons de l'Arxiu a la ciutat de Barcelona.

El nou Ajuntament democràtic es va fer ressò immediatament de la necessitat de potenciar els arxius de barri. El desembre de 1979, en el primer Ple del Consell Municipal del Districte VII, s'acordà restaurar i condicionar la Casa del Rellotge per acomodar-hi l'Arxiu Històric de Sants. Aquest edifici, vestigi del Sants medieval, l'havia adquirit l'any 1976 l'Ajuntament de Barcelona, sota la pressió de les reivindicacions dels veïns. Tot i que l'oferta de cessió de l'Arxiu a la ciutat va ser acceptada de facto, la seva aplicació pràctica es va realitzar amb lentitud. L'estiu del 1983 s'acabà la restauració de l'edifici i s'hi va traslladar la documentació i l'escàs mobiliari de què l'Arxiu disposava. Immediatament, la UEC de Sants va concretar al Consell de Districte les condicions per a la cessió, que es formalitzà el 9 d'abril de 1987.

Quan l'any 1991 es creà l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc, aquest incorporà els materials provinents de l'Arxiu Històric de Sants. No obstant això, alguns associats de la UEC de Sants continuen fent voluntàriament, sota les directrius de l'arxiver municipal, tasques de prospecció, aportació, recollida, cessió i classificació de materials, a les quals s'han incorporat altres veïns d'altres àmbits del barri.

Es pot afirmar, doncs, que l'Arxiu Històric de Sants és una obra col·lectiva de tots els veïns de Sants, Hostafrancs i la Bordeta.

Seu de la Unió Excursionista de Catalunya i de l'Arxiu Històric de Sants, al carrer Riego 2, el 1935.

ELS CENTRES DE DOCUMENTACIÓ HISTÒRICA

L'interès que tradicionalment han demostrat els ciutadans i les ciutadanes dels diferents barris del districte en la recerca i la recuperació de la seva història, la constatació que a l'Arxiu Municipal del Districte hi havia un gran desequilibri en la procedència territorial dels fons patrimonials conser-vats i la voluntat del Consell Municipal del Districte de respectar i fomentar la idiosincràsia de cada barri, són les causes que provocaren al llarg dels anys noranta la creació, en diferents fases, dels Centres de Documentació Històrica del Districte de Sants-Montjuïc.

Els Centres de Documentació Històrica són uns serveis municipals que depenen de l'Arxiu Municipal del Districte i tenen la seva seu en diversos equipaments culturals dels barris de la Marina, del Poble Sec i de la Font de la Guatlla; per tant, cadascun d'ells treballa en el territori delimitat pel barri o barris de la seva circumscripció.

Tenen la missió de donar suport a l'Arxiu del Districte en la recuperació del coneixement històric i del patrimoni documental dels barris, generat pels seus habitants, per les entitats i les associacions, les empreses i els comerços, els artistes i els intel·lectuals, i també de custodiar

els documents ingressats a l'Arxiu i dipositats als centres com a conseqüència de les cessions, llegats o donatius de persones, institucions o empreses.

La difusió cultural és també una de les seves funcions fonamentals i es concreta en l'organització de xerrades sobre la història local, d'itineraris històrics per a escolars i adults, de concursos de fotografia i de narració històrica, d'exposicions..., i de totes aquelles altres activitats que enriqueixin la vida cultural del barri.

Els Centres de Documentació Històrica van néixer amb una clara vocació de fomentar la participació ciutadana en la recuperació i defensa del patrimoni documental i en la promoció i difusió del coneixement de l'entorn. És per això que hi poden col·laborar tots els ciutadans i les ciutadanes que ho desitgin, fent la tasca que més s'ajusti al seu interès, a la seva formació o a la seva capacitat.

Les tasques que realitzen habitualment els equips de voluntaris són: detecció, recerca i recuperació de documents, classificació, ordenació i catalogació dels fons conservats, i col·laboració i suport a les activitats de difusió cultural.

Aquestes s'emmarquen dins de les directrius i els objectius preestablerts per l'Arxiu Municipal del Districte, que és també qui les coordina i qui estableix els criteris arxivístics i d'orientació cultural. El tipus de participació pot ser individual o mitjançant una entitat legalment constituïda, i els col·laboradors i les col·laboradores habituals tenen accés preferent als centres i a les activitats culturals que s'organitzen.

Exposició del Centre de Documentació Històrica de la Font de la Guatlla, el 1997.

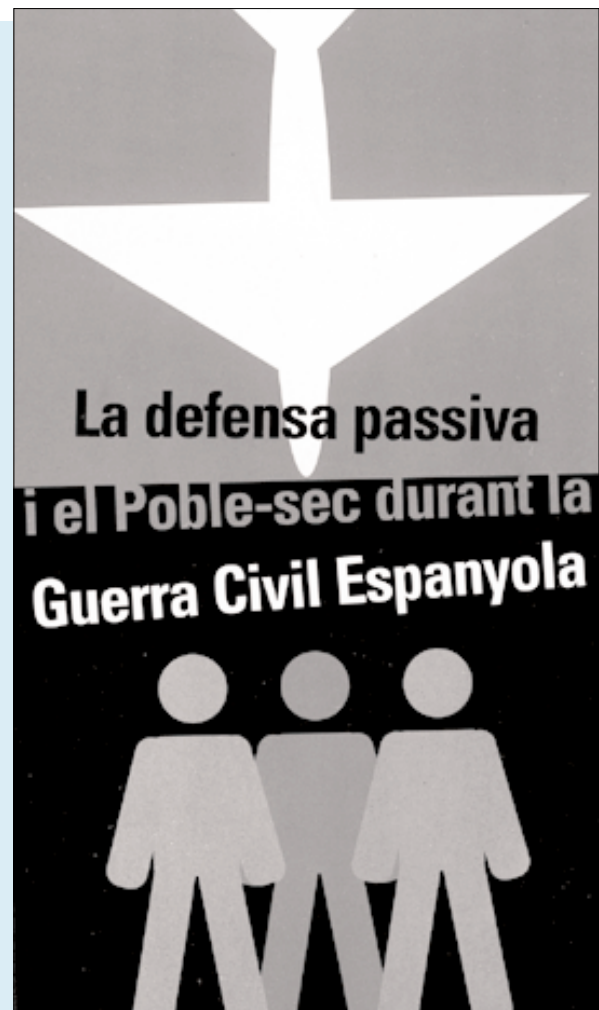
Acte de presentació del llibre *El barri vell de Port, imatges i records*, de Ramon Anglès, al Centre de Documentació Històrica de Montjuïc-la Marina, el 1997.

Val a dir també que cada centre té un origen, una història i una dinàmica pròpia. El pioner és el Centre de Documentació Històrica Montjuïc-la Marina. Té com a origen l'Arxiu Montjuïc-la Marina, format per un grup de veïns i de veïnes que treballaven des de l'any 1984, amb suport municipal, al Centre Cívic Casa del Rellotge, amb l'objectiu de recuperar la història dels barris de la Marina i de la muntanya de Montjuïc. La categoria humana i professional del seu equip de col·laboradors i col·laboradores voluntaris l'han convertit en un model per als altres.

El Centre de Documentació Històrica del Poble Sec neix per iniciativa municipal l'any 1993, en el marc de la III Mostra d'Entitats del barri, amb l'objectiu d'aconseguir la col·laboració dels veïns, de les veïnes i de les entitats en la recuperació de documents que permetin posar a l'abast dels ciutadans i dels estudiosos la informació relacionada amb la història del barri. Des de la seva creació,

les activitats que s'hi han organitzat han despertat l'interès del conjunt de la ciutat.

El més recent és el Centre de Documentació Històrica de Font de la Guatlla. Creat l'any 1996, és el fruit de l'interès comú de l'Associació de Veïns i Veïnes de Font de la Guatlla-Magòria i de l'Ajuntament. Aquesta bona entesa s'ha traduït en l'organització conjunta d'un plegat d'activitats culturals que han possibilitat la recuperació d'un encara petit però interessant fons documental del barri.

Portada del díptic de l'exposició organitzada pel Centre de Documentació Històrica del Poble Sec, el 1997.

LA DOCUMENTACIÓ MÉS ANTIGA

Barricada davant de l'Espanya Industrial per frenar l'atac de les tropes espanyoles el 1870. Durant l'acció va incendiar-se l'Ajuntament del municipi de Sants.

La documentació més antiga que existeix a l'Arxiu correspon als fons municipals del segle XIX i, dissortadament, és escassa i fragmentada per causes diverses, atribuïbles a fets circumstancials ocorreguts al llarg del temps.

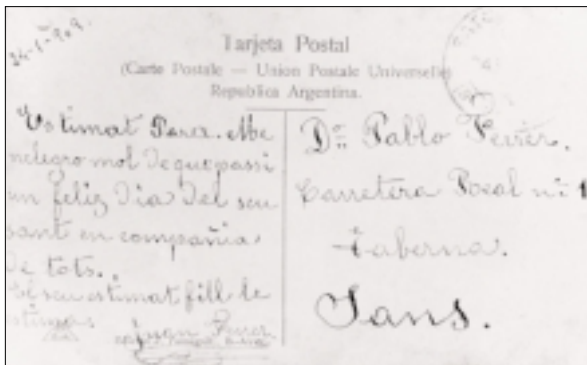
«... el día 4 del corriente por la mañana fue invadida la casa consistorial por un grupo de hombres que, apoderándose de la secretaría y archivo, quemaron los papeles, o sea, todos los documentos oficiales allí existentes, armarios y demás mobiliario que había en la casa consistorial (...) advirtiéndome que únicamente se han salvado en la secretaría, por no existencia en aquellos momentos, las actas desde octubre de 1868 a últimos de marzo del año natural...»

El passatge de l'acta que reproduïm és de la reunió extraordinària que van fer els components de l'Ajuntament de Sants el dia 11 d'abril de 1870 i explica, de primera mà, la desaparició de tota la documentació municipal generada fins aquell dia, la causa de la qual va ser la revolta popular que es

produí a Barcelona i rodalies arran de l'aplicació del sistema de quintes per sorteig a Catalunya.

Aquesta reunió del consistori es va fer a Can Baldiri (un cafè que hi havia a la Carretera), ja que, a més de cremar papers i mobles, les dependències municipals van sofrir greus desperfectes. En l'aldarull es produí la mort del segon alcalde, Gabriel Carbonell, i un regidor fou ferit.

Els 42 llibres d'actes corresponents al període 1868-1897 es van conservar i són ara a l'Arxiu. La resta de documentació municipal d'aquesta època, indispensable per reconstruir la història del municipi santsenc (expedients, correspondència, dossiers, registres...), s'ha perdut. D'altra banda, en produir-se, l'any 1897, l'annexió dels municipis circumdants a Barcelona, l'Ajuntament de la ciutat es va fer càrrec de la documentació dels pobles i viles agregats i la va custodiar, més o menys ben conservada, fins al 1988, quan es va decidir incorporar-la a cadascun dels Arxius Municipals de Districte que li corres-

Postal enviada el 1909 des de l'Argentina a un veí de Sants pel seu fill.

ponia. En el moment de retornar aquests fons documentals a Sants només es van localitzar els llibres d'actes esmentats i uns pocs documents esparsos.

Com és sabut, el poble de Sants va ser agregat a Barcelona des del mes de maig de 1883 fins al juliol de 1884, per tornar-s'hi a agregar definitivament l'abril de 1897. No es té notícia de com es va gestionar el traspàs de documentació amb el vaivé de competències. Es pot suposar que, ja que l'agregació de Sants a Barcelona es va produir de manera diferent de la dels altres municipis, la documentació també devia sofrir un tractament diferent. Així, doncs, se sap de cert que la documentació municipal anterior a 1870 es va cremar, i la posterior fins a 1897 encara no s'ha trobat.

A més, a l'Arxiu hi ha dipositats els expedients del Jutjat Municipal de Sants (posteriorment Jutjat número 8 de Barcelona), que ocupen 361 caixes datades entre 1872 i 1928. L'estudi d'aquests materials («judicis verbals», «desnonaments» i «reconciliacions») permetrà tenir una visió dels conflictes de relació que es produïen en una col·lectivitat en plena expansió demogràfica i en el pas d'un sistema de producció agrícola a un altre d'industrial.

La vida social al municipi de Sants en el segle XIX es pot intuir mitjançant el reduït nombre de docu-

ments, de característiques diverses, que han ingressat per diferents vies i que ajuden a refer alguns aspectes de la nostra història local.

Els documents relatius a entitats d'esbarjo, polítiques, religioses, comercials, fabrils, escolars i de caràcter social, s'exemplifiquen amb butlletins, reglaments, programes, carnets de ball, etc., com poden ser el periòdic *El Noticiero de Sans*, o la revista *El Siglo XX* que, editada a Sants, es difonia per les colònies espanyoles d'Amèrica i les Filipines. Del setmanari *El Eco de Sants*, se'n conserva tota la col·lecció (1877). D'altres publicacions de l'època, només se'n tenen referències.

Es poden destacar el conjunt de documents que informen de les moltes germandats que existien i els de les escoles de nenes i de pàrvuls d'Hostafrancs.

De la documentació fabril és significatiu un manuscrit de l'any 1846 en el qual es detallen dia a dia els costos dels materials i maquinària que comportà la construcció i equipament de la fàbrica del senyor Joan Güell, coneguda com el Vapor Vell. D'aquest document que aporta informació complementària sobre materials de construcció, fabricants de maquinària, mitjans de transport, etc., se n'ha fet una transcripció literal i ha estat publicada.

LA DOCUMENTACIÓ CONTEMPORÀNIA

Així com la documentació més antiga recollida a l'Arxiu és escassa, la del segle xx és molt rica en tipologia i en volum. Es conserven dos tipus de materials: els que genera l'Administració i que està obligada a arxivar, i els que han generat famílies, entitats i empreses privades que han confiat voluntàriament aquests documents a l'Arxiu, els anomenats fons patrimonials.

Aquests fons patrimonials són d'una riquesa notable gràcies a l'aportació inicial que va fer l'Arxiu Històric de Sants i a la xarxa de persones simpatitzants i col·laboradores que han contribuït a enriquir-lo i hi cooperen actualment amb les seves assídues aportacions. D'aquesta manera s'ha reunit documentació que afecta més de 400 entitats, 26 empreses comercials i fabrils del districte de Sants-Montjuïc i referències bibliogràfiques de 128 personalitats relacionades amb la nostra història local.

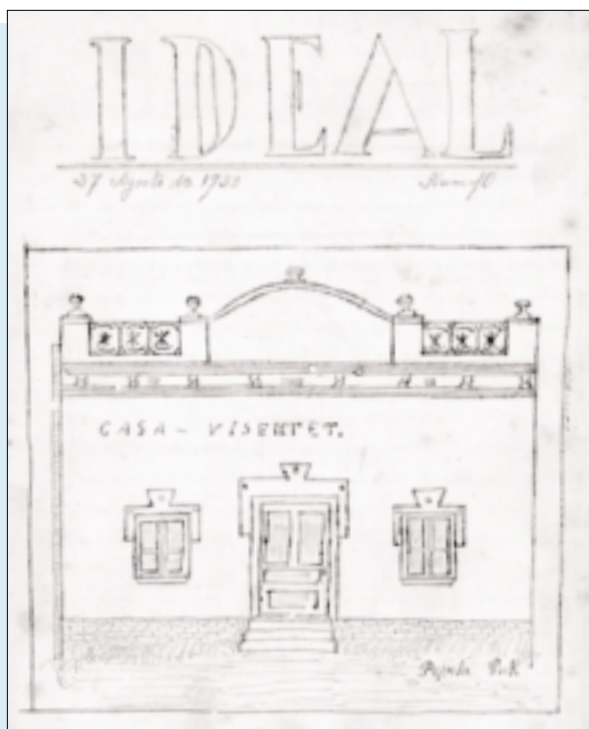
La seva procedència tan variada fa que els diversos fons i col·leccions tinguin un contingut molt desigual, tant quantitativament com cronològica. La tipologia d'aquesta documentació és molt heterogènia: hi podem trobar des d'un bitllet de tramvia a un cartell de gran format, d'un manuscrit familiar a un disquet d'ordinador, d'una mostra de paper d'embolicar d'una botiga a l'estatut o reglament d'una entitat... El camí que han seguit aquests documents des dels seus propietaris fins a l'Arxiu és també divers i, com que provenen de persones que no pretenien arxivar-los sistemàticament, és una documentació sovint dispersa i fragmentada. Aquesta disparitat fa que es tracti d'un fons patrimonial de difícil catalogació i necessita un tractament arxivístic molt acurat i laboriós que en faciliti la consulta posterior.

Els documents anàlegs s'agrupen en seccions, i n'hi ha de molt àmplies, com per exemple la d'empreses i comerços, que conté, entre altres, el fons documental de l'antiga fàbrica Serra i Balet (1896-1981), que ocupa 35 caixes-arxivadors; o el de la Cooperativa Agrupació Vidriera (1932-1992), que n'ocupa 425.

Una altra secció molt extensa és la d'associacions i entitats, amb els fons de societats importants del nostre territori: la UEC de Sants (1932-2000), amb 22 caixes i carpetes; l'Orfeó de Sants (1901-2000), amb 19; el Secretariat d'Entitats de Sants, Hostafrancs i la Bordeta (1976-1998), amb 78; la Cooperativa de Viviendas de Casa Antúnez (1962-1967), amb 12. Tenim documentació més o menys abundosa de totes les parròquies del districte i de centres d'altres confessions religioses, a més de documentació de partits polítics i de festes majors (633 programes des de 1924 fins a l'actualitat), entre d'altres.

Programa de la festa major d'Hostafrancs, l'any 1927.

Coberta de la revista Ideal, butlletí dels Avantguardistes de la Tenència de Parròquia de Port, el 1933.

Un dels fons més consultats és l'audiovisual, que conté 54.924 unitats documentals entre positius, negatius (entre els quals n'hi ha un miler amb suport de vidre), diapositives, pel·lícules de vídeo i cintes de casset. Destaca per la seva riquesa l'arxiu fotogràfic, organitzat amb un quadre de classificació que permet localitzar àgilment les imatges per a la consulta dels ciutadans i les ciutadanes que senten curiositat per saber com era el seu carrer anys enrere i que ha format part de les seves vivències, o, simplement, dels que volen fer una reproducció d'una fotografia antiga i decorar el saló de casa seva.

També es conserven a l'Arxiu altres materials que sobrepassen l'àmbit territorial del districte però que tenen un valor historiogràfic important. Aquestes aportacions han permès, per exemple, nodrir una interessant biblioteca que conté, principalment, monografies històriques i biogràfiques, a més de bibliografia de la ciutat de Barcelona, la qual inclou una

interessant col·lecció de 126 guies urbanes de la ciutat (1884-2000). Això ha comportat també la possibilitat d'aplegar una hemeroteca auxiliar de més de cinc-cents títols, entre els quals destaquen les publicacions clandestines i d'exili, amb 122 títols, a més d'altres col·leccions completes de periòdics i revistes.

D'altra banda, l'hemeroteca local recull les publicacions periòdiques circumscrites als nostres barris, i té catalogats 378 títols des de 1877 fins als nostres dies, amb moltes col·leccions completes de butlletins d'entitats, com el Foment de la Sardana de Sans (1927-1933), l'Orfeó de Sans (1920-1936), l'Orfeó Renaixement (1927), Ideal —butlletí dels Avantguardistes de la Tenència Parroquial de Nostra Senyora de Port (1933-1936)— o El Nostre Barri, de l'Associació de Veïns del Poble Sec (1990-1996). Es conserven també revistes, com ara Sans-Sants (1953-1965), Trenc d'Alba (1982-1986) o el Full Informatiu del Consell Municipal del Districte VII (1980-1984) i del Districte II (1981-1984). Hi ha també més d'un centenar d'àlbums de retalls de premsa amb notícies d'àmbit local (1900-2000).

Cal destacar també la conservació d'algunes col·leccions factícies com ara la de publicitat comercial, calendaris, butlletes de rifes o estampes religioses. Tots aquests fons reben cada any més de 4.000 consultes.

Butlleta de la rifa de Nadal, l'any 1935.

L'ARXIU I EL FUTUR

Durant molt temps, els arxius han estat contemplats, de manera gairebé exclusiva, com a centres de custòdia i difusió de la denominada memòria històrica. D'ençà de la descoberta al segle XIX de les immenses possibilitats dels arxius per a la recerca històrica, aquesta visió certa però fragmentària i parcial de la funció dels arxius, ha predominat en l'àmbit de l'Administració i de la cultura del nostre país fins a dates ben recents. Actualment, els

Portada del programa Amics de l'Arxiu Municipal de Barcelona de la campanya «Barcelona, fem memòria», el 2001.

arxius han sumat a aquesta funció cultural tradicional una altra funció d'una importància, com a mínim, equiparable: l'assoliment del denominat dret a la informació propi de les societats avançades.

El dret a la informació és un principi profundament democràtic que suposa l'accés lliure dels ciutadans i ciutadanes als arxius públics i, sobretot, a la documentació administrativa. L'accés esdevé, així, un dret que atorga una nova dimensió als arxius en convertir-los en un instrument del control democràtic, ja que permet l'exercici d'aquest dret en el marc de l'aplicació dels principis de publicitat, transparència administrativa i participació ciutadana consagrats en l'ordenament jurídic espanyol i europeu.

D'aquesta manera, una de les línies de treball actuals se centra a implantar sistemes de gestió integral dels documents, és a dir, assegurar que la informació continguda als documents sigui accessible des del moment que es genera el document fins que aquest és transferit a un centre d'arxius.

Constatem, doncs, que els arxius han adquirit una dimensió que podríem qualificar de garants dels valors democràtics i que, en aquest sentit, esdevenen uns aliats de les polítiques de transparència, eficàcia i eficiència en el marc de les administracions i les empreses privades.

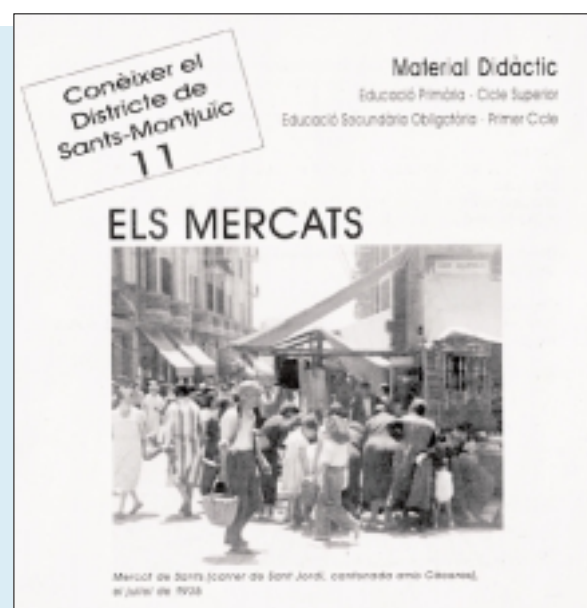
Paral·lelament, els arxius han esdevingut, també, un bon mitjà per fer real aquest concepte de societat del coneixement, tan emprat però sovint tan poc concret. Ja s'ha dit que la societat de la informació té sentit i, sobretot, té futur en la mesura que sàpiga esdevenir una societat del coneixement. Val a dir, doncs, que els arxius poden con-

Pàgina web de l'Arxiu Municipal del Districte: <http://www.bcn.es/arxiu>, un nou recurs de divulgació i consulta de l'Arxiu.

tribuir a dotar de contingut aquests nous plantejaments, basant-se en diferents possibilitats d'actuació: d'una banda, aprofitant les tecnologies de la informació per tal d'incrementar la quantitat d'informació dels arxius i mitjançant la xarxa Internet avançar cap a la creació d'un arxiu virtual que permeti dinamitzar extraordinàriament l'accés dels ciutadans a la informació per a la defensa dels seus drets, però també per a la recerca i la cultura.

Els arxius compten, d'altra banda, amb una gran diversitat i polivalència de documents i suports, de manera que estan en condicions de fomentar polítiques de dinamització cultural —publicacions, exposicions, conferències, jornades i congressos, serveis educatius— per tal de garantir la conservació de la memòria col·lectiva i la utilització d'aquests mitjans per a la formació o el gaudi personal.

Caràtula de cd-rom de material didàctic destinat a les escoles com a complement de la col·lecció «Conèixer el Districte de Sants-Montjuïc».

DOCUMENTS I VESTIGIS

Estatuts del Club Deportivo Universo

	<p>ESTATUTOS POR LOS QUE SE REGIRA EL CLUB DEPORTIVO UNIVERSO</p> <p>Capítulo I</p> <p>Artículo 1.º Añadido a la Federación Catalana de Fútbol, abastando sus Reglamentos y disposiciones y los Estatutos de la Real Federación Española de Fútbol, quedó constituida el 4 de Julio de 1943 en Barcelona la Sociedad CLUB DEPORTIVO UNIVERSO, que dedicará sus actividades a fomentar al deporte de fútbol en todas sus manifestaciones.</p> <p>Art. 2.º La Sociedad, además del fútbol, fomentará y facilitará a sus afiliados la práctica de otros deportes creando las correspondientes secciones.</p> <p>Capítulo II</p> <p>Art. 3.º La Sociedad contará para la consecución de sus fines con los ingresos económicos que obtenga en concepto de cuotas de sus afiliados, recomendaciones de los feriantes organizados y bonificaciones, subvenciones y donativos que le puedan ser concedidos.</p>
<p>Hay un membrete que dice:</p> <p>La "Federación Catalana de Fútbol", como delegada de la Federación Española de Fútbol, que a su vez representa a estos efectos a la Delegación Nacional de Deportes de F.F.E.T. y de las I. O. N. S., según lo dispuesto en el Decreto de 22-2-41 [B. O. número 64 del 6-3-41] en relación con el apartado n.º 5 del art. 1.º del Decreto de 24-1-41 - [B. O. número 37 del 6-3-41], APRUEBA el presente Estatutos de la Sociedad C. D. UNIVERSO que rige en Barcelona provincia de Lérida, por ajustarse a las normas vigentes.</p> <p>Barcelona, 24 de Octubre de 1951</p> <p>EL PRESIDENTE</p> <p>Firma ilegible</p>	<p>Hay otro membrete que dice:</p> <p>Presentado en duplicado ejemplar a los efectos del art. 4.º de la ley de asociaciones de 30 de Junio de 1967.</p> <p>Barcelona, 14 de Noviembre de 1951</p> <p>El Gobernador Civil,</p> <p>Firma ilegible.</p> <p>Hay un sello que dice:</p> <p>"Federación Catalana de Fútbol"</p> <p>F. C. F.</p> <p>Hay otro sello que dice:</p> <p>GOBIERNO DE LA PROVINCIA, Asociaciones, Barcelona</p> <p>Hay Fólicas de: una de 7'50 y tres de 3'50</p> <p>Hay Mévilas de: uno de 0'30 y cuatro de 0'05</p>

Tipus de document:
Estatuts d'un club de futbol del Poble Sec.

Datació:
1951.

Context històric:
Època immediatament posterior a la Guerra Civil. Període de gran escassetat de proveïments i falta absoluta de llibertats socials i polítiques. Malgrat aquesta situació depressiva, la ciutadania intentava normalitzar les seves activitats lúdiques, esportives o d'esbarjo per superar el record del temor viscut en els últims anys de guerra a causa dels bombardeigs aeris i les pors i misèries que imposava a la població la dictadura.

Informació històrica que aporta el document:

- El Club Deportivo Universo es crea l'any 1943 i no es legalitza oficialment al Govern Civil fins al 1951.

- En aquesta data continuava vigent la llei d'associacions de 1887, que tenia un caire molt més democràtic que les lleis d'associacions que promulgà més endavant el règim franquista.
- Una de les normes que estableix aquest estatut és la condició de soci femení per a dones majors de 15 anys, sense la contrapartida d'haver de fer prèviament el «Servicio Social Femenino», condició que imposaren les lleis d'associacions decretades posteriorment.
- L'any 1941, immediatament després de la Guerra Civil, ja s'havien decretat lleis que regulaven la situació jeràrquica i de dependència de les federacions d'esports.

Situació actual:
A la seu del Centre de Documentació Històrica del Poble Sec.

Estendard de la Coral Juvenil La Lira Tunisenca

Tipus de vestigi:

Estendard de 50 x 80 centímetres, de teixit, brodat amb el nom de la coral i el barri que li dóna nom amb caràcters destacats. El lema «Amor, Virtut, Família» és una lleugera variant del lema dels cors de Clavé «Amor, Virtut, Progrés». Es conserva dins d'una vitrina amb una cistella de recapte que utilitzava el cor en les seves cantades de Pasqua.

Datació:

1950, aproximadament.

Context històric:

L'any 1922 es funda l'Agrupació Coral La Lira Tunisenca a l'Ateneu Obrer de Can Tunis. Des de l'acabament de la Guerra Civil fins a l'any 1947 no pot actuar per falta d'autorització governativa. Dos anys més tard es crea la Coral Juvenil.

L'any 1968 l'Agrupació Coral es dissol en accentuar-se la desaparició del barri de Can Tunis.

Informació que aporta:

- L'oportunitat de cedir a arxius o museus públics documents o vestigis com aquest que, feliçment, es conserva gràcies a la donació que en va fer el senyor Albert Piñol l'any 1994, que l'havia custodiat en el seu bar al passeig de Can Tunis número 84, última seu de l'Agrupació Coral La Lira Tunisenca.
- Les limitacions que imposaven les autoritats franquistes a la normalització de la llengua catalana, que només s'acceptava com a fet folklòric, queden reflectides en la grafia arcaica chor.
- El control i la censura, habituals a l'època, d'expressions de caràcter liberal com la paraula progrés, present en el lema dels cors de Clavé, que en l'estendard és substituïda per la paraula família, de connotacions més conservadores i integristes.

Situació actual:

A la seu del Centre de Documentació Històrica Montjuïc-la Marina, al Centre Cívic de la Casa del Relotge.

ITINERARI

L'itinerari documental que proposem es basa en la consulta de diversos expedients conservats en diferents arxius de la nostra ciutat. El nostre objectiu és que el lector s'hi acosti, descobreixi l'immens potencial informatiu que guarden els arxius i també la utilitat que té la documentació per a la reconstrucció de la història. A més, els internautes poden consultar a la pàgina web de l'Arxiu (<http://www.bcn.es/arxiu>) una selecció de documents dels esmentats expedients. Amb aquesta finalitat hem confeccionat una passejada imaginària per la costa del Districte de Sants-Montjuïc, de la qual podreu gaudir malgrat la desaparició dels vestigis del passat i la impossibilitat de transitar actualment per la zona portuària.

La part del delta del Llobregat que correspon a la façana marítima de l'actual Districte de Sants-Montjuïc ha estat, durant els últims segles, molt poc modificada per l'acció humana. Sembla que al sud-oest de Montjuïc, a recer dels vents del nord, des de l'època romana hi existí un port, possiblement emmurallat, que servia a Barcelona i donà nom a la barriada propera. Perdurà fins al segle XIV, en què quedà colgat per les terres d'al·luvió que aportaven les rieres de Magòria i Blanca. En resten vestigis arqueològics. Durant més de cinc-cents anys, la franja costanera, molt insalubre, restà pràcticament deshabitada, només amb activitats agrícoles, ramaderes i de pesca. Al final del segle XIX s'inicià un període d'implantació industrial i de serveis que perdurà un segle escàs. I, al final del segle XX, amb l'ampliació del port de Barcelona fins al Llobregat, la línia de la costa ha quedat totalment modificada i només hi resta en peu un testimoni d'aquesta centúria: el far del Llobregat.

1. Hortes de Sant Bertran

Expedients de les obres públiques realitzades per l'Ajuntament Constitucional de Barcelona relatius a:

- la desaparició del baluard anomenat «de les puces», annex a la caserna de les Drassanes (1886). Ref.: Arxiu Municipal Administratiu. Fons Municipal Contemporani (AMAB. FMC). [Q137 V-2912](#).
- l'obertura de carrers a les Hortes de Sant Bertran (1893-1894). Ref.: AMAB. FMC. [Q137 V-7180](#).
- el projecte d'urbanització general de les barriades Hortes de Sant Bertran, Fransa i Poble Sec, segons l'article 37 del reglament per l'execució de la llei de l'Eixample (1905). Ref.: AMAB. FMC. [Q137 V-10267](#).
- la urbanització dels terrenys de les Hortes de Sant Bertran (1919). Ref.: AMAB. FMC. Q137 V-19861.

2. Moll de Sant Bertran

Expedients de l'Ajuntament Constitucional de Barcelona relatius a:

- la petició d'antecedents relatius a terrenys guanyats al mar a la zona del moll de Sant Bertran (1877). Ref.: AMAB. FMC. [Q137 V-26](#).
- els terrenys guanyats al mar a la zona del moll de Sant Bertran (1877). Ref.: AMAB. FMC. A183 [B-96](#).
- el projecte d'estació de mercaderies en el moll de Sant Bertran (1901). Ref.: AMAB. FMC. Q137 [V-8650](#).

3. El Morrot

- Projecte d'obres del port de Barcelona relatiu a la partió dels terrenys propietat de la Junta del Port i de particulars a les pedreres d'Esparó (1887). Ref.: Centre de Documentació de l'Autoritat Portuària de Barcelona. Projecte d'obres número 51.
- Còpia (corregida) del dictamen formulat per la Comissió Mixta nomenada per la Reial Ordre de 8 d'agost de 1904, referent a l'explotació de les pedreres anomenades del Morrot a la muntanya de Montjuïc (1905). Ref.: AMAB. FMC. Q134 [CV-7/28](#).

4. Indústries de Can Tunis

Expedients de l'Ajuntament Constitucional de Sants relatius a:

- la sol·licitud del permís per a construir un edifici per a una indústria a la carretera de Port i a la de Casa Antúnez a la Farola (1883). Ref.: Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc (AMDS). Fons Antic Municipi de Sants, Obres i Urbanisme, [expedient 55](#).
- la sol·licitud del permís per a edificar un taller de construcció de bucs, primer dels edificis del projecte de l'Arsenal Civil, en uns terrenys en les rodalies de l'hipòdrom (1886). Ref.: AMDS. Fons Antic Municipi de Sants, Obres i Urbanisme, [expedient 87](#).
- la sol·licitud de l'autorització per a substituir la carretera antiga de la Farola per una altra de nova amb el mateix nom (1886). Ref.: AMDS. Fons Antic Municipi de Sants, Obres i Urbanisme, [expedient 86](#).

Avarada del primer buc d'acer espanyol construït a les drassanes Cardona, a la platja de Can Tunis, el 1919.

5. Lleure i esbarjo a Can Tunis

- Expedient de l'Ajuntament Constitucional de Sants relatiu a la construcció d'uns pavellons destinats a banys de «oleaje y cercado» temporal de la zona marítima corresponent a un terreny proper a Casa Antúnez (1893). Ref.: AMDS. Fons Antic Municipi de Sants, Obres i Urbanisme, [expedient 121](#).
- Fotografies de banyistes a Can Tunis (anys 1950-1960). Ref.: Arxiu fotogràfic del Centre de Documentació Històrica Montjuïc-la Marina i Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc.

Banyistes a la platja de Can Tunis, el 1952.

- Expedient relatiu a les obres públiques realitzades per l'Ajuntament Constitucional de Barcelona referents a la construcció, a l'hipòdrom, d'una pedra commemorativa del primer vol fet a la península per l'aviador Lucien Mamet, l'11 de febrer de 1910 (1933). Ref.: AMAB. FMC. Q134 [CV-52/237](#).

6. El Port Franc

- Expedient relatiu a la petició sol·licitada pel Ministeri de Marina per a la concessió d'una part de la platja de Can Tunis per a serveis d'aeronàutica naval (1923). Ref.: AMAB. FMC. Q134 [CV-33/109](#).

7. La desembocadura del Llobregat i el far

- Fotografies del far del Llobregat. És l'únic testimoni en peu de les construccions realitzades en aquesta zona el segle passat. Cap a 1850 es construí l'edifici actual en el lloc d'una torre de guaita del segle xvi. Actualment funciona automàticament i no és accessible al públic sense autorització de l'Autoritat Portuària de Barcelona. Ref.: Arxiu fotogràfic del Centre de Documentació Històrica Montjuïc-la Marina i AMDS.

El far del Llobregat, el 1896.

BIBLIOGRAFIA

ARXIU MUNICIPAL DE BARCELONA (1991-2000). Memòries de l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

DOLTRA, Xavier; CARTAÑA, Anselm (1992). Guia-Inventari de l'Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona: Ajuntament de Barcelona; «Quaderns de l'Arxiu», 2.

REGIDORIA DE PRESIDÈNCIA (1994). Normes i Reglaments de l'Arxiu Municipal de Barcelona. Barcelona: Ajuntament de Barcelona; «Normes i Reglaments de l'Arxiu Municipal», 1.

UNIÓ EXCURSIONISTA DE CATALUNYA-SANTS (1982). Unió Excursionista de Catalunya-Sants. 50 Aniversari. Barcelona: UEC.

